

<https://doi.org/10.28925/2311-259x.2026.1.7>
УДК 821.161.2-94

Юрій Черняк

Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України
вул. М. Грушевського, 4, Київ, 01001, Україна
 <https://orcid.org/0009-0003-8366-8734>
cherniak0505@gmail.com

Наталія Торкут

Запорізький національний університет
вул. Університетська, 66, Запоріжжя, 69011, Україна
Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України
вул. М. Грушевського, 4, Київ, 01001, Україна
 <https://orcid.org/0000-0002-8905-6769>
nataliya.torkut@gmail.com

КНИГА СПОГАДІВ ЮРІЯ ЛАВРІНЕНКА ЯК «ЖИВА ПАМ'ЯТЬ»¹, ЩО ПЛЕКАЄ ІДЕНТИЧНІСТЬ

Об'єктом аналізу статті є мемуарна праця «Мій сад у Арктиці та інші спогади» відомого представника української діаспори, інтелектуала, літературознавця і публіциста Юрія Лавріненка (1905–1987). Оpubлікована у 2024 році, ця книга складається з дещо відмінних у жанровому плані частин («Мій сад в Арктиці», «Чорна пурга» та «Інші спомини»), об'єднаних постаттю автора і його розумінням специфіки й функцій мемуаристики та ціннісними установками. Частина, назва якої стала заголовком усієї книги, тривалий час залишалась у рукописних варіантах і друкується вперше. Наукова новизна цієї публікації, у якій елементи оглядової рецензії доповнюються літературознавчою аналітикою, зумовлена не лише об'єктом, а й методологією дослідження, що вибудовується на засадах студій пам'яті (М. Хальбвакс, П. Нора, Я. Ассман, А. Ассман та ін.) і теорії інтенціональності (Ф. Гуссерль, М. Мерло-Понті, В. Маринчак та ін.). Мета дослідження полягає в тому, щоб розглянути мемуарну працю відомого українського інтелектуала Юрія Лавріненка в контексті минулого і сьогодення України, виявляючи ті ключові ідеї, які завдяки письменницькому таланту автора спроможні служити аксіологічними ресурсами, що зміцнюють нашу резильєнтність під час війни.

У результаті дослідження продемонстровано, що Юрій Лавріненко супроводжує описи пережитого критичними рефлексіями, які нерідко переростають у глибокі розмисли екзистенціального характеру й історіософську аналітику щодо долі нації та можливостей людського духу. Модус мемуарного письма визначається в цій книзі авторською інтенціональністю — спрямованістю творчої свідомості на її власний зміст і здатністю цієї свідомості продукувати аксіологічно значущі смисли. Автор постає в дзеркалі власної пам'яті і як об'єкт зображення, і як суб'єкт, що відкриває перед читачем зовнішні причини певних ситуацій та обставин, внутрішню мотивацію та наслідки тих чи інших вчинків, відтворюючи трагічний досвід, який пережило його покоління. Таке збереження пам'яті про історичну катастрофу, яка спіткала Україну в часи більшовицького терору, дає читачеві можливість не лише емпатично пережити та інтелектуально осягнути цю катастрофу, а й прокладе одну з траєкторій духовного самоздійснення нації.

Ключові слова: пам'ять; мемуари; Голодомор; репресії; війна; свідомість; інтенціональність; рефлексії; резильєнтність; студії пам'яті.

Вступ. Нещодавно видавничий дім «Простір» випустив у світ книгу Юрія Лавріненка «Мій сад у Арктиці та інші спогади» (2024), яку підготували до друку директорка одного з найбільших українських архівів за межами України², літературознавиця

Тамара Скрипка і професорка Тетяна Шестопалова. Постать та інтелектуально-творчий доробок Юрія Лавріненка (1905–1987), талановитого гуманітарія, який поєднував літературознавчі дослідження з активною публіцистичною, редакторською

¹ Згідно з концепцією Аляйди Ассман, «жива пам'ять» — реальні, часто емоційно забарвлені спогади індивіда, які «з'являються спонтанно й керуються загальними законами механізмів психіки». Завдяки комунікації між членами спільноти індивідуальні спогади здатні набувати соціальних вимірів і, перетворюючись на спільні, формувати колективну пам'ять, яка, своєю чергою, спроможна інституалізуватися і зберігатися в музеях, архівах, місцях пам'яті, ритуалах та ін., породжуючи тим самим культурну пам'ять (2012). Саме завдяки культурній пам'яті спільнота зберігає власне минуле, актуалізує його для наступних поколінь. Культурна пам'ять нації виступає одним із важливих чинників структуривання й зміцнення національної ідентичності.

² Музей-архів імені Дмитра Антоновича УВАН у США налічує 365 фондів, які містять документи таких визначних постатей української культури, як Володимир Винниченко, Євген Маланюк, Юрій Шевельов, Євген Плужник, Василь Кричевський та ін. Детальніше про історію його створення і фонди див.: Скрипка, 2020.

і видавничою діяльністю, в останні роки все частіше привертають увагу науковців³.

Антологія «Розстріляне відродження» (1959), яку він підготував в еміграції та яку надрукували в Парижі за підтримки польського інтелектуала Єжи Гедройця, спричинила потужний світовий резонанс і нелегальними шляхами розповсюджувалась в Україні, ставши, по суті, духовним фундаментом для покоління шістдесятників. Вона сприяла збереженню пам'яті про українських митців, репресованих радянським тоталітарним режимом, значно розширила і до певної міри переформатувала уявлення про українську літературу 1917–1930-х років. Після розпаду Радянського Союзу антологію, яку уклав Ю. Лавріненко, неодноразово перевидавали в Україні (1992, 2004, 2015, 2025); сам феномен розстріляного відродження детально вивчає академічне літературознавство, а творчість багатьох його представників сьогодні добре відома широкому читацькому загалу. Утім роль праці Ю. Лавріненка важко переоцінити: за словами Євгена Сверстюка, «якби вона одразу в 1959 році упала на стіл студентів, учителів, науковців, то клімат нашого культурного довкілля значно змінився б. Якби вона мала поширення на початку 60-х — це пролунало б громовим вибухом в шелесті формальних реабілітацій того часу» (2002, с. 968).

Поява мемуарної праці Юрія Лавріненка саме зараз не випадковість, і справа тут не тільки в прагненні відзначити 120-літній ювілей цієї непересічної особистості, а й у самому характері книги. Через спогади, авторефлексії митця, його чесний самоаналіз «вчинків» і «невчинків», розглянутих із позиції немолодої людини, читач отримує можливість долучитись до представленого автором досвіду «духовного самоздійснення» в умовах екзистенційних криз і надскладних межових ситуацій. У час повномасштабної російсько-української війни, коли мільйони українців вимушені залишити рідні домівки й шукати прихистку на чужині, проблема збереження національної ідентичності набуває особливої значущості. У контексті війни однією з нагальних психоемоційних потреб для нації в цілому й окремого індивідуума зокрема постає пошук і віднайдення джерел самовідновлення. Теза Юрія Лавріненка про те, що відродження як екзистенційний стан України, який приносить силу і надію не ззовні, а з самого себе, звучить сьогодні як відповідь, релевантна

викликам нашого сьогодення, сповненого трагізму й героїзму, пасіонарності й жертвовності.

Тож **мета** цієї публікації полягає в тому, щоб розглянути мемуарну працю відомого українського інтелектуала Юрія Лавріненка в контексті минулого і сьогодення України, виявляючи ті ключові ідеї, які завдяки письменницькому таланту автора спроможні служити аксіологічними ресурсами, що зміцнюють людську резильєнтність під час війни.

Методологія дослідження вибудовується на засадах студій пам'яті (М. Хальбвакс, П. Нора, Я. Ассман, А. Ассман та ін.) з урахуванням досвіду теорії інтенціональності (Ф. Гуссерль, М. Мерло-Понті, В. Маринчак та ін.)

Постановка проблеми. Прикметною рисою власного характеру автор спогадів визнає «розпорошеність». Так, уже у «Вступній нотатці про самого себе» він згадує слова, що колись сказав про нього викладач Прокіп Федорович Вовк: «Цікавий юнак. Але нічого з нього не вийде — розпорошується» (2024, с. 27). Коментуючи це спостереження, Юрій Лавріненко поширить його на цілу тодішню епоху, «що революційно розпорошувала свої власні фундаменти» (2024, с. 27). Утім видається, що саме так звана розпорошеність як своєрідний еквівалент активної долученості до різних аспектів життєдіяльності визначає психотип особистості Юрія Лавріненка, подібний до ренесансних uomo universale⁴. І тут важливим виявляється не тільки й не стільки широкий діапазон інтересів та онтологічних сфер (у випадку Юрія Лавріненка це агрономія, література і наука про неї, спричинені репресивними практиками сталінського режиму включення в політичні процеси, еміграція та україноцентрична культуртрегерська праця), як насамперед специфічний ракурс бачення світу і фіксації пам'яті про пережите.

Завдяки «розпорошеності» як атрибутивній рисі характеру автора мемуарів його текст набуває особливої стереоскопічності. Перед читачем постає історія в різних її іпостасях: як індивідуальний біографічний досвід, що включає декілька періодів життя окремої родини і конкретних українських міст (Умані, Харкова), як «живі спогади» про трагедію української нації (Голодомор, репресії), як культурна пам'ять, що формує національну ідентичність і зміцнює нашу резильєнтність у просторі й часі. У цьому контексті бачиться доречним процитувати саморефлексію нашого

універсальності, не замикаючись у межах одного виду діяльності й не обмежуючи свій інтелектуальний і творчий потенціал однією сферою науки чи мистецтва. Ідеал такої «всебічної особистості» (італ. **Uomo Universale**), генетично вкорінений у ренесансному антропоцентризмі й вірі в спроможності людини «бути всім, чим вона забажає» (цю тезу обґрунтував філософ Піко делла Мірандола в «Промові про достоїнства людини»), неодноразово успішно втілювався в життя. Тут можна згадати, приміром, Леонардо да Вінчі, Мікеланджело Буонарроті, Леона Баттіста Альберті, Ернеста Теодора Амадея Гофмана, Тараса Шевченка. Сьогодні такий тип людей називають «поліматами», або «мультифункціоналами», і Юрій Лавріненко належить до них із повним правом.

³ Сьогодні існує ціла бібліотека досліджень, присвячених цій непересічній особистості. Серед них, зокрема, монографії Т. Шестопалової (2010) та С. Луцій (2018), розділ у книзі О. Галети (2015). Крім того, Юрію Лавріненкові присвячено три серії документального фільму: Шатохіна, І. (Режисер). (n. d.). *Розсіяні. Серія 1* [Документальний фільм]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=kb0ABVnPB1c>; Шатохіна, І. (Режисер). (n. d.). *Розсіяні. Серія 2* [Документальний фільм]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=aX3j-1f9Sc>; Шатохіна, І. (Режисер). (n. d.). *Розсіяні. Серія 3* [Документальний фільм]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=g0zwtDlnSfE>

⁴ З погляду ренесансних гуманістів, зокрема неоплатоніків флорентійського гуртка Лоренцо Медичі, людина має прагнути

талановитого сучасника Володимира Панченка (1954–2019), який в авторській передмові до однієї зі своїх літературознавчих монографій дуже влучно визначив епістемологічну продуктивність та евристичний потенціал розпорошеності як модусу життя, творчості й, зрештою, письма, щоправда, назвавши це синонімічним поняттям «розкиданість»: «Проте “розкиданість” може й допомагати; вона дає можливість помітити більше зв’язків між цілком віддаленими, здавалося б, явищами й фактами» (2015, с. 9).

Результати дослідження. Книга Юрія Лавріненка складається з трьох самостійних частин — «Мій сад у Арктиці», «Чорна пурга» та «Інші спомини», — кожна з яких має власну тематичну доміную, що до певної міри детермінує характер нарративу — автобіографічний, пригодницький і культурологічний відповідно. Об’єднані ці частини авторським баченням самого феномену мемуарів як типу письма, здатного «здійснювати боротьбу з часом за пам’ять», бути одним із засобів «порятунку від забуття і знедійснення» (2024, с. 30). За словами автора, «мемуари в сучасному розумінні цього жанру не протистоять науці й науковому розумінню. Коли їх зроблено добре, вони доповнюють науку фактами, думками й порушеннями в них проблемами» (2024, с. 275).

На думку авторки передмови Тетяни Шестопахової, «це есеї про співпричетність людей і місць, що відіграли свою роль у житті мемуариста та у процесі формування його свідомості свідомості» (2024, с. 22). Словосполучення «свідомості свідомості» тут не є друкарською помилкою чи тавтологією: воно відсилає до однієї з приміток, що її Юрій Лавріненко включив до тексту «Подорожі у Шевченківський край», яка, до речі, увійшла і в цю книгу. Згадуючи збірку наукових розвідок із проблем мемуаристики (Olney, 1980), він наводить слова Поля Валері, які процитував укладач Джеймс Олні: «Спогади — це свідомість свідомості» (2024, с. 242).

Перша частина «Мій сад у Арктиці», що й дала назву всій книжці, — автобіографічна сповідь українського інтелігента, який неквапливо перегортає сторінки власного життєпису (перших трьох десятиліть), зупиняючись на тих моментах, які виявляються вкрай важливими для розуміння чогось, значно більшого за перипетії його окремої долі. Назва відсилає до реального факту біографії: у концентраційному таборі Норильлаг, де автор спогадів відбуває покарання за нелояльність до радянської влади (саме так режим кваліфікував його літературознавчі розвідки), він виживає фізично і духовно завдяки власній агрономічній освіті. В умовах вічної мерзлоти й короткого полярного літа він примудряється вирощувати зелену цибулю, яка уповільнює розвиток цинги — однієї з хвороб, спричинених відсутністю вітамінів у табірному раціоні. Але ця частина книги не містить опису цієї біографічної колізії, а завершується епізодом, коли після перебування в тюрмі на

Холодній Горі (Харків) засудженого Юрія Лавріненка разом з іншими ув’язненими відправляють етапом на Північ, тобто про пекло ГУЛАГу йтиметься в наступній частині. Тож назва, що її обрав автор, є по суті метафорою, символічне звучання якої дає підстави вважати її алюзією до «Саду божественних пісень» Григорія Сковороди (1722–1794) і власне до феномену «духовної людини», який Юрій Лавріненко розглядає як здатність до «непідлеглости і самоздійснення» в імперіальному євразійському контексті «з його безправ’ям і утисками духовної активності одиниць і націй» (2024, с. 289).

Постать українського філософа посідала особливе місце у світоглядній парадигмі Юрія Лавріненка, перша книжка якого «Творчість Павла Тичини» (Харків, 1930) містила розділ, присвячений поемі «Сковорода». Фрагменти цього розділу упорядники включили до третьої частини «Мого саду у Арктиці» (2024, с. 288–296). Для Сковороди «сад» — це і сакральний простір (Ісіченко, 2013, с. 52–62), і внутрішній світ людини, яка має плекати в собі духовні чесноти. Оксюморонна семантика метафори «сад у Арктиці» виступає як корелят ідеї втілення неможливого: особистість здатна вистояти у двобої із зовнішнім світом, уособленим «вічною мерзлотою», яка спричинює смерть усього живого, якщо вона виявляє духовний спротив, зберігаючи в собі «внутрішню людину». Атрибутивне означення цього саду присвійним займенником «мій» підкреслює прецедентальність «саду» як досвіду збереження людського в нелюдських умовах і водночас фіксує автобіографічний модус письма.

Перша частина книги постає як чергова спроба автора зберегти інформацію про події власного життя і думки, що ці події супроводжували. За словами Юрія Лавріненка, ще в підлітковому віці він розпочинав вести щоденник, згодом, у роки юності в Умані, у Харкові, неодноразово повертався до письмової фіксації життєвого досвіду й створення власного архіву. Через об’єктивні обставини ці записи, як і значна частина книг і документів, були безслідно втрачені. Серед причин мали місце і навмисне знищення рукописів задля уникнення звинувачень у нелояльності до радянської влади (2024, с. 29–30), і страх перед НКВД, а згодом гестапо, і переїзди з однієї квартири на іншу, і вихід війни й еміграція (2024, с. 31–32).

Тож авторові довелося відновлювати і в пам’яті, і на папері власні спогади, інколи розлогі й послідовні, вправно нанизані на хронологічний первень, а інколи — фрагментарні й сповнені сумнівів щодо конкретних імен і дат. Свою мету, реалізація якої вимагала неабиякого емоційно-психологічного напруження, а головне — чесності із собою, Юрій Лавріненко окреслив так: «Зібрати в якусь цілість розвіяне в порох життя, відновити історію боротьби сил життя і любові із силами смерті, моїх зникань і відроджень» (2024, с. 33). За взірцем він обрав «Сповідь» (1772) французького

просвітника-сентименталіста Жана-Жака Руссо, який започаткував традицію інтимної автобіографії в європейських літературах. Ключовою ідеєю Руссо, яка стала засадничою для його власних мемуарів, Юрій Лавріненко вважав фіксацію психологічних реакцій, що супроводжували життєві колізії:

Жан Жак Руссо пише в своїх мемуарах «Confessions», що коли мемуарний твір має спиратися головню на пам'ять, то пам'ять спирається (є в тому найсильнішою) на колишні емоційні сприймання пережитого. Здається, Руссо має рацію і я не бачу іншого виходу як той, що він знайшов для себе в багато сприятливіших для документації життя обставинах життя 18 століття у його Савої та інших краях Західної Європи. (2024, с. 33)

Свій імператив Юрій Лавріненко дуже влучно назвав «боротьбою з часом за пам'ять» (2024, с. 30), чітко окресливши значущість цієї боротьби для кожної нації, а особливо для української:

Химерна невловність життя, його вміння зникати непомітно й безслідно без ідентифікації і самовизначення, завжди непокоїли людину. Цей неспокій зродив у культурних націях цілу систему засобів порятунку від забуття і знедійснення. Особисті, родинні, місцеві й національні архіви, музеї, бібліотеки. <...> А, крім того, щоденники, фотоальбоми, збірки листування. <...> А зокрема — ціла окрема велика галузь літератури — мемуаристика. Саме через цю вагу пам'яті у націях без власної держави й оборони цю систему документації поточного життя окремої людини і всього народу окупанти знищують і розхитують як найкращий засіб асиміляції. (2024, с. 30)

Прикметно, що після цієї метатекстуальної за своєю природою письменницької авторефлексії, яка включена до першого розділу «Мого саду у Арктиці», йде один із найдраматичніших спогадів книги — «Зірка вмирає на пішохіді столиці УССР». Автор розповідає про те, як ранньою весною 1933 року вони з дружиною побачили на вулиці самотню маленьку дівчинку, приречену на голодну смерть. Попри глибоке співчуття до дитини, яку за дивовижну вроду подружжя назвало Зіркою, молоді люди не наважились узяти її до себе, бо не мали ані харчів, ані можливості піклуватись про неї:

При всьому магнетичному впливі Зірки на нас ми занадто були притуплені й приглушені тим, що самі вже були репресовані і чекали арешту; тим, що того дня переступили на вулицях і панелях Харкова не один труп голодних селян і селянських дітей. Здавалось тоді, цілий корабель життя України ішов серед океану на дно з мільйонами людей...

Занадто в наших душах тоді панували страх і жах, творячи порожнечу і безнадію, фаталізм, хибне переконання, що будь-яка дія, боротьба даремні, а то навіть і підсилять крутіж погібельного чорторію. <...> Не можна пояснити нашого «невчинку» самими «об'єктивними» обставинами. Хіба тільки тим, що й суб'єктивно ми були вже знедійснені люди. (2024, с. 33–34)

Усе подальше життя Юрія Лавріненка мучитимуть докори сумління, і цей спомин про залишену на вулиці «божественну красу і любов — трирічну дівчинку» стане для нього «вчним пеклом і карою». Цей трагічний «кадр-знімок підсвідомої емоційної пам'яті» завершується авторським зізнанням: «Зірка стала головною подією і впливом усього мого життя, мірилом усіх речей. Тепер вона є співавтором цих спогадів» (2024, с. 34).

У передмові до книжки літературознавиця Тетяна Шестопалова дуже точно визначає непроминущу значущість цієї психологічної катастрофи для автора та вагомість його глибоко інтимних переживань для нас як потенційних читачів: «Ці міркування не втратили болісної гостроти до кінця його життя. Сьогодні вони схиляють нас ставити собі **справжні** питання через свої “вчинки” і “невчинки”, про які ми часто не здатні публічно розповісти» (2024, с. 17).

Саме чесність — як визначальна риса авторської манери Лавріненка-мемуариста — робить його твір навдивовижу захопливим, адже перипетії складної долі людини на тлі широкої панорами суспільного життя, сповненого жажливих катаклізмів і трагедій, супроводжуються детальним самоаналізом. Цей самоаналіз інколи є синхронним описуванню подій (роз'ясненням причин власних рішень і вчинків), а інколи таким, що здійснюється ретроспективно, з позиції оповідача, який споглядає власне минуле та аналізує його крізь призму набутого життєвого й історичного досвіду. Така подвійна оптика дає читачеві можливість одночасно проживати разом із героєм-оповідачем його індивідуальну долю (родинне коло, навчання, кохання, одруження, літературне оточення, літературознавчі зацікавлення, працю в редакціях видавництва, роботу агронома, сімейне життя, арешти, судовий процес) і водночас разом із ним пропускати пережите крізь призму критичного осмислення: морально-етичного, психологічного, історичного, філософського і навіть метафізичного.

Автор констатує: «Даю моїм споминам пливти хаотично з відгалуженнями і напливами побічного» (2024, с. 50), — і це «побічне» є не менш цікавим, адже воно виходить за межі екзистенційних випробувань окремих індивідуумів у простір міркувань загальнолюдського характеру, значимих для розуміння не лише часткового, але й глобального.

Перед очима ніби проходять дитинство автора в селі Хижинці, що на Київщині, війна 1914 року,

зображена крізь призму сімейного сприйняття, революція 1917 року, українське селянське повстання проти німецької окупації 1918 року і драматичні випробування, яких зазнали родина Лаврінків та українське селянство в цілому в перші роки більшовицької влади. Велика увага приділяється опису освітнього процесу, умонастроїв і цікавлень, які панували в тих закладах, де навчався оповідач (Медвинській школі, Уманському садово-агрономічному інституті, Харківському інституті народної освіти, Інституті літератури ВУАН). Найбільш динамічними й цікавими в аспекті впізнавання знайомих імен є спогади, представлені в розділі «Сили звичайнісінької інерції життя». Тут відтворено загальну атмосферу суспільно-політичної і літературно-мистецької ситуації в Україні 1930-х років, висвітлено складну механіку пошуків смисложиттєвих орієнтирів у контексті болісної втрати ілюзій і розчарувань. Спогади Юрія Лаврінченка завжди дуже конкретні, виразні у відтворенні значущих деталей і психологічних нюансів, точно демонструють сутність епохи більшовицького тоталітаризму, дають можливість подивитись на літературний процес 1920–1930-х років очима очевидця, безпосереднього учасника.

Перед читачами розгортаються не лише перипетії складної долі багатьох митців, зокрема Володимира Сосюри, Миколи Хвильового, Павла Тичини, Леся Курбаса, Миколи Куліша, Костя Буревія й інших, на тлі таких глобальних трагедій, як Голодомор, русифікація і репресії, але й філософські роздуми, історіософські коментарі та літературознавчі рефлексії.

Особистий досвід спілкування з літературознавцем Олександром Білецьким, театральним критиком Костем Буревієм, Павлом Тичиною представлений і в третій частині мемуарів, яка має назву «Інші спогади». Автор приділяє велику увагу зображенню зовнішності, характеру, поведінкових манер і темпераменту своїх героїв. Показовим є, приміром, ось такий опис академіка Білецького:

Впадала в очі незмінно елегантна зовнішність Олександра Івановича, насамперед старанно дотриманою чистотою одягу: білосніжна сорочка, живого (хоч не крикливого) кольору краватка, європейський, завжди випрасований, костюм, з верхньої кишені якого виглядав краєчок білої хустинки. Надворі незмінно носив фетровий капелюх, трохи схилений набік. Здавалося, це робило враження навмисного контрасту до байдужості для одягу і його чистоти (а може, і неохайності, дещо характеристичної для більшості людей пореволюційної епохи), і при тому всьому його елегантність не робила враження підкресленої «шикарності». Може тому, що вона була не тільки зовнішня, а й унутрішня — він був справжній джентлмен, який ніколи не казав і не робив того, чого не хотів

від інших. Був охочий до послуг своїм знанням. (2024, с. 248–249)

Водночас портрет особистості Юрій Лаврінченко доповнює змістовним аналізом її поглядів, оглядом наукових ідей і здобутків.

Досить близьким за поєднанням підкреслено суб'єктивного (зображення визначної людини крізь призму власних вражень і емоційного сприйняття) та об'єктивного (науково обґрунтованого, вираженого коментування творчого доробку) є і включений до книги фрагмент про Павла Тичину. Дуже влучну характеристику цього фрагмента пропонує Т. Шестопалова:

Роздуми про Павла Тичину за способом відтворення сприймаються як дослідний есей і тяжіють до наукового літературознавчого дослідження, зумовленого естетичними поглядами Лаврінченка. Предметом його інтересу залишається творчість видатного сучасника — майстра слова, — у зв'язі з реальною особистістю Тичини на тлі тогочасного суспільно-культурного життя. Опис зустрічей, інтерпретація поведінки поета під час цих зустрічей, показ поступового узв'язнення щирих й водночас делікатних стосунків підпорядковано меті піднести Поета в людині, розчавленій антигуманною владою. (2024, с. 20)

До третьої частини укладачі включили й текст промови Юрія Лаврінченка на Шевченківському зібранні ВУАН у Нью-Йорку 29 березня 1981 року під назвою «Подорож у “Шевченків край”». Жанрова унікальність цього матеріалу полягає в тому, що мемуарна стихія (авторські спогади про так звану Шевченківську революцію і організацію «Вільне козацтво», що діяла на Звенигородщині в 1917–1918 роках) тут підпорядковується історіософській концепції Юрія Лаврінченка, яка виростає з апеляції до Шевченкового слова й літературознавчих інтерпретацій окремих мотивів (доля, «доля землі», «невмирущість»), архетипів («козак-невмирака», «мати»).

Згідно з його концепцією, тоталітарна система намагалась «фізичне знищення наперед виправдати знищенням духовним» (2024, с. 277), а українці, чия ідентичність вибудовувалась через твори і за допомогою слова Шевченка, навіть у найскладніших випробуваннях намагались не дозволити «зломити дух». Саме «невмирущість в народі творчості Шевченка» (2024, с. 276) служить джерелом вітальної сили й того, що ми сьогодні називаємо резильєнтністю. Унікаючи «іконописного» культу Кобзаря, Юрій Лаврінченко наголошує, що «дух і боротьба та любов входять у Шевченкові поняття людини» (2024, с. 276). Апеляція до спогадів про «народний збройний відрух організації “Вільного козацтва”», який полягав у «блискавичній, як інстинкт, негайній дії на здійснення основного заповіту Шевченка» (2024, с. 276),

вивершується декількома висновками теоретичного характеру і практичними (науковими) рекомендаціями. До перших належить невербалізована, але імпліцитно присутня в цьому тексті Юрія Лавріненка ідея про органічний зв'язок національної ментальності й етнотипу з ключовими постатями і текстами національної культури. Демонструючи на конкретних історичних прецедентах зв'язок слова й дії, автор по суті пропонує переконливий аргумент на користь слушності тези про «здатність літератури бути культурою в дії», яку через декілька років сформулює представник методології «нового історизму» Луї Монтроз (1989, pp. 15–36). Практичними рекомендаціями можна вважати ті поради, які Юрій Лавріненко дає «найновішій генерації шевченкознавців», — «створити нарешті гідну поета науку шевченкознавства», щоб «з належною інтуїцією й досконалим знанням розкрити загадку “феномену Шевченка”» (2024, с. 277).

Слід відзначити, що за те півстоліття, яке віддає нас від часу написання цього тексту, в українському шевченкознавстві відбулись кардинальні зміни й позитивні зрушення: суттєво трансформувалась дослідницька оптика (Діброва, 2021; Смілянська, 2019; Радишевський, 2014; Пахаренко, 2013), переосмислено такі аспекти, як християнська аксіологія (Плющ, 1986; Росовецький, 2008а; Росовецький, 2008b; Пошибайло, 2013), націєсофська концепція (Нахлік, 2014), інтертекстуальність та інтермедіальність у творчості поета (Генералюк, 2008), систематизовано й осмислено велику кількість раніше невідомих або замовчуваних біографічних фактів і відомостей (Ільницький, 2013; Дудко, 2014), детально вивчено Шевченкову прозу (Боронь, 2015; Боронь 2017) та кореляцію іпостасей «поет» і «художник» у його творчій свідомості (Письменна & Чикайло, 2014; Саранцева & Гаркавенко, 2014). Результатом кропіткої праці багатьох українських і діаспорних шевченкознавців стало шеститомне універсальне наукове довідкове видання — «Шевченківська енциклопедія» (2012–2015).

Повертаючись до другої частини — «Чорна пурга», — слід визнати, що вона суттєво відрізняється від попередньої і наступної. Мемуарний первень тут майже втрачає змістову самодостатність, притаманну іншим спогадам, включеним до книги, а служить радше композиційним прийомом — обрамленням історії «про тих двох простих хлопців, з “українського” Таймиру, мужні серця яких не оберталися на кригу ніколи-ніколи» (2024, с. 208). Крім того, він проступає в коментарях-міркуваннях наратора, які супроводжують перипетії трагічного авантюрного сюжету:

Є таке правило для «віддалених таборів ГУЛагу НКВД»: кожен спійманий утікач повинен бути повернений живцем назад до того самого табору, з якого втік. Мета цього — довести наочно в'язням, що від НКВД втекти не

можна. <...> Але ж Баклан і Вовк не тікали. Вони наступали. Їх оригінальність була якраз у тому, що вони «тікали» методом наступу. На це здатні тільки люди сильної волі, безумної відваги, надзвичайного сприту і великої внутрішньої власної гідності. Ці прикмети якоюсь мірою були й у наших двох героїв. Тим гірше для них! Бо таких сильних і видатних не сміє бути в країні рівнорядних рабів. (2024, с. 230)

Автобіографічність обрамлення, лаконічного за формою і насиченого трагічними фактами, надає розповіді, у якій поєднуються елементи пригодницького роману, етнографічної замальовки і міфу про героїв, певної достеменності, притаманної нефікційній літературі. Сюжетна лінія вибудовується навколо неймовірної події — втечі двох відчайдушних в'язнів-побратимів Петра Баклана і Федора Вовка з концтабору Коларгон, їхнього героїчного більш ніж двомісячного виживання в тундрі, і їхнього силоміцьного повернення до Коларгону. Відкритий фінал цієї історії, на думку Тетяни Шестопаолової, «створює альянз безсмертя героїв, які всупереч усьому перемагають смерть. Апеляція до імені Ісуса Христа в кінці спогаду велими промовиста з цієї точки зору» (2024, с. 21).

Висновки. В усіх трьох частинах книги описи пережитого супроводжуються критичними рефлексіями, які нерідко переростають у глибокі роздуми екзистенційного характеру про здатність людини видобувати надію і силу «з власної самовіднови», в історіософську аналітику щодо долі нації та можливостей людського духу, які розкриваються в межових ситуаціях.

Крім того, важливим об'єднувальним чинником виступає авторська інтенціональність, під якою слід розуміти спрямованість творчої свідомості на її власний зміст і здатність цієї свідомості продукувати ціннісно значущі смисли (Husserl, 2000; Маринчак, 2012; Маринчак, 2017). Для Юрія Лавріненка, який постає в дзеркалі власної пам'яті і як об'єкт зображення, і як суб'єкт, що відкриває перед читачем зовнішні причини певних ситуацій і обставин, внутрішню мотивацію та наслідки тих чи інших вчинків, важливо чесно відтворити трагічний досвід, пережитий його поколінням. Відтворити, щоб зберегти пам'ять про історичну катастрофу, яка спіткала Україну в часи більшовицького терору, і щоб через емпатичне переживання й інтелектуальне осягнення цієї катастрофи прокладати шлях до духовного самоздійснення нації.

Аксіологічна значущість задуму Юрія Лавріненка як автора мемуарів та упорядників, завдяки яким ця книга спогадів побачила світ, забезпечується також і тим, що самоздійснення націй прямо пов'язане з відчуттям і переживанням спільної історії, усвідомленням власної ідентичності, конструюванням колективної культурної пам'яті. До всіх цих передумов самоздійснення безпосередній стосунок мають тексти, біля витоків яких

стоїть феномен пам'яті. Цей феномен, за словами Аляйди Ассман, є трансдисциплінарним завдяки різноманіттю його проявів (2024, с. 25), тож є всі підстави говорити про те, що «Мій сад у Арктиці та інші спогади» — книга, яка спроможна стати джерелом аналітичних рефлексій літературознавців, істориків, культурологів, філософів. Водночас можна сподіватись, що для широкого загалу читачів завдяки письменницькому таланту автора вона стане одним із дієвих чинників зміцнення резильєнтності в час війни, адже естетичне ущільнення описуваного досвіду духовного самоствердження в катастрофічних контекстах надає історичному наративу особливої відчутності, сприяє усвідомленню кореляції власної долі з минулим своєї нації та власної співпричетності й відповідальності за її майбутнє.

Покликання

- Ассман, А. (2012). *Простори спогаду. Форми і трансформації культурної пам'яті* (К. Дмитренко, пер.). Ніка-Центр.
- Боронь, О. (2015). *Поет і його проза: генеза, семантика і рецепція Шевченкової творчості*. Критика.
- Боронь, О. (2017). *Спадщина Кобзаря Дармогрой: джерела, типологія та інтертекст Шевченкових повістей*. Критика.
- Галета, О. (2015). Від історії метафори до метафори історії: «Розстріляне відродження» Юрія Лавріненка. У О. Галета, *Від антології до онтології: антологія як спосіб репрезентації української літератури кінця XIX — початку XXI століття* (с. 229–248). Смолоскип.
- Генералюк, Л. (2008). *Універсалізм Шевченка: взаємодія літератури і мистецтва*. Наукова думка.
- Діброва, В. (2021). *Свіжим оком. Тарас Шевченко для сучасного читача*. Білка.
- Дудко, В. (2014). *Тарас Шевченко: джерелознавчі студії*. Критика.
- Жулинський, М. (Голов. ред.). (2012–2015). *Шевченківська енциклопедія* (Тт. 1–6). Інститут енциклопедичних досліджень НАН України.
- Ільницький, М. (2013). Сторінки замовчуваного шевченкознавства. *Вісник НТШ*, 49, 20–23.
- Ісиченко, І. (2013). Сакральний простір «Саду божественних пісень» Григорія Сковороди. *Слово і час*, 1, 52–62.
- Лавріненко, Ю. (2024). *Мій сад у Арктиці та інші спогади*. Простір.
- Луцій, С. (2018). «Відродити історію знищену і відроджену»: Ю. Лавріненко і літературно-критична думка діаспори. *Академперіодика*.
- Маринчак, В. (2012). Авторський інтенціональний синтез у поезії Василя Стуса на тлі християнської аксіології. *Слово і час*, 5, 37–49.
- Маринчак, В. (2017). Інтенціональність літературного твору: ціннісний синтез у катастрофічному контексті. *Слово і час*, 11, 56–64.
- Нахлік, Є. (2014). «І мертвим, і живим, і ненародженим» і самому собі: Шевченкове ословлення минулого, сучасного й майбутнього та власної екзистенції. Інститут Івана Франка НАН України.
- Панченко, В. (2015). *Кільця на дереві*. Кліо.
- Пахаренко, В. (2013). *Шевченко як геній. Природа, своєрідність і стратегії інтерпретації геніяльності поета*. Брама-Україна.
- Письменна, Н., & Чикайло, М. (Уклад.). (2014). *Мовою фарб, голою серця: рек. список літ. до 200-річчя від дня народж. Т. Шевченка*. Львівська обласна універсальна наукова бібліотека.
- Плющ, Л. (1986). *Екзод Тараса Шевченка. Навколо «Москалевої криниці». Дванадцять статтів*. Канадський інститут українських студій.
- Пошибайло, О. (Уклад.). (2013). *Християнське серце Тараса Шевченка: бібліографічний покажчик*. Полтавська обласна бібліотека для юнацтва імені О. Гончара.
- Радшівський, Р. (2014). *Літературознавча шевченкіана діаспори та польська рецепція Т. Г. Шевченка*. Міжнародна школа україністики НАН України.
- Росовецький, С. (2008а). Агіографія християнська в літературній творчості Шевченка. У Ю. Барабаш, О. Боронь, І. Дзюба та ін. (Ред.), *Теми і мотиви поезії Тараса Шевченка* (с. 321–343). Наукова думка.
- Росовецький, С. (2008б). Біблійні мотиви у творчості Т. Шевченка. У Ю. Барабаш, О. Боронь, І. Дзюба та ін. (Ред.), *Теми і мотиви поезії Тараса Шевченка* (с. 344–372). Наукова думка.
- Саранцева, В., & Гаркавенко, О. (Уклад.). (2014). *Мистецька Шевченкіана: рек. бібліогр. покажч.* Полтавська обласна універсальна наукова бібліотека ім. І. П. Котляревського.
- Сверстюк, Є. (2002). Про «Розстріляне відродження» (сучасні рефлексії). У Ю. Лавріненко (Упор.), *Розстріляне відродження: антологія 1917–1933* (с. 968–973). Смолоскип.
- Скрипка, Т. (2020). Пам'ять, що долає океани й час. *Історична правда*, 14.04. <https://www.istpravda.com.ua/articles/2020/04/14/157328/>
- Смілянська, В. (2019). *3 поля шевченкознавства: збірник наукових праць*. ФОП Масляков.
- Шатохіна, І. (Реж.). (n. d.). *Розсіяні. Серія 1* [Документальний фільм]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=kb0ABVnPB1c>
- Шатохіна, І. (Реж.). (n. d.). *Розсіяні. Серія 2* [Документальний фільм]. YouTube. [https://www.youtube.com/watch?v=_aX3\]-ifpSc](https://www.youtube.com/watch?v=_aX3]-ifpSc)
- Шатохіна, І. (Реж.). (n. d.). *Розсіяні. Серія 3* [Документальний фільм]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=g0zwtDlnSfE>
- Шестопалова, Т. (2010). *На шляхах синтезу думки*.
- Шестопалова, Т. (2024). Погляд у минуле. У Ю. Лавріненко, *Мій сад у Арктиці та інші спогади* (с. 9–23). Простір.
- Husserl, E. (2000). Ideas pertaining to a pure phenomenology and to a phenomenological philosophy. In *Collected works*. Kluwer Academic Publishers. https://cdn.preterhuman.net/texts/thought_and_writing/philosophy/Husserl,%20Edmund/Husserl%20-%20Ideas%20Pertaining%20To%20A%20Pure%20Phenomenology%20And%20To%20A%20Phenomenological%20Philosophy%20II.pdf
- Montrose, L. A. (1989). Professing the Renaissance: The Poetics and Politics of Culture. In H. A. Veese (Ed.), *The New historicism* (pp. 15–36). Routledge.
- Olney, J. (Ed.). (1980). *Autobiography. Essays Theoretical and Critical*. Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9781400856312>

References (translated and transliterated)

- Assman, A. (2012). *Prostory spohadu. Formy i transformatsii kulturnoi pamiati* [Spaces of memory: Forms and transformations of cultural memory] (K. Dmytrenko, Trans.). Nika-Centre.
- Boron, O. (2015). *Poet i yoho proza: heneza, semantyka i retseptsiia Shevchenkovoї tvorchosty* [The poet and his prose: Genesis, semantics, and reception of Shevchenko's work]. Krytyka.
- Boron, O. (2017). *Spadshchyna Kobzaria Darmohraia: dzherela, ty-polohiia ta intertekst Shevchenkovykh povistei* [The legacy of Darmohrai's Kobzar: Sources, typology, and intertext of Shevchenko's prose]. Krytyka.
- Dibrova, V. (2021). *Svizhyim okom. Taras Shevchenko dlia suchasnoho chytacha* [Fresh eyes: Taras Shevchenko for the contemporary reader]. Bilka.
- Dudko, V. (2014). *Taras Shevchenko: dzhereloznavchi studii* [Taras Shevchenko: Source studies]. Krytyka.
- Haleta, O. (2015). Vid istorii metafory do metafory istorii: "Rozstri-liane vidrodzhennia" Yurii Lavrinenka [From the history of metaphor to the metaphor of history: "Executed Renaissance" of Yurii Lavrinenko]. In O. Haleta, *Vid antolohii do ontolohii: antolohiia yak sposib reprezentatsii ukrainskoi literatury kintsia XIX — pochatku XXI stolittia* (pp. 229–248) [From anthology to ontology: Anthology as a way of representing Ukrainian literature at the turn of the 19th–21st centuries]. Smoloskyp.
- Heneraliuk, L. (2008). *Universalizm Shevchenka: vzaemodiiia literatury i mystetstva* [Shevchenko's universalism: Interaction of literature and art]. Naukova dumka.
- Husserl, E. (2000). *Ideas pertaining to a pure phenomenology and to a phenomenological philosophy*. In *Collected works*. Kluwer Academic Publishers. https://cdn.preterhuman.net/texts/thought_and_writing/philosophy/Husserl,%20Edmund/Husserl%20-%20Ideas%20Pertaining%20To%20A%20Pure%20Phenomenology%20And%20To%20A%20Phenomenological%20Philosophy%20II.pdf

- Ilnytskyi, M. (2013). Storinky zamovchuvanoho shevchenkoznavstva [Pages of silenced Shevchenko studies]. *Visnyk NTSH*, 49, 20–23.
- Isichenko, I. (2013). Sakralnyi prostir "Sadu bozhestvennykh pisen" Hryhoriia Skovorody [The sacred space of Hryhoriia Skovoroda's "Garden of Divine Songs"]. *Word and Time*, 1, 52–62.
- Lavrinenko, Yu. (2024). *Mii sad u Arktysi ta inshi spohady* [My garden in the Arctic and other memories]. Prostrir.
- Lushchii, S. (2018). "Vidrodyty istoriiu znyshchen i vidrodzhen": Yu. Lavrinenko i literaturno-krytychna dumka diaspori ["To revive the history of destructions and revivals": Yu. Lavrinenko and the literary-critical thought of the diaspora]. *Akademperiodyka*.
- Marynychak, V. (2012). Avtorskyi intentsionalnyi syntez u poezii Vasyliia Stusa na tli khrystyianskoi aksiolohii [Authorial intentional synthesis in Vasylii Stus' poetry in the context of Christian axiology]. *Word and Time*, 5, 37–49.
- Marynychak, V. (2017). Intentsionalnist literaturnoho tvor: tsinnisnyi syntez u katastrofichnomu konteksti [Intentionality of the literary work: Value synthesis in a catastrophic context]. *Word and Time*, 11, 56–64.
- Montrose, L. A. (1989). Professing the Renaissance: The Poetics and Politics of Culture. In H. A. Veesser (Ed.), *The New historicism* (pp. 15–36). Routledge.
- Nakhlik, Ye. (2014). "I mertvym, i zhyvym, i nenarodzhenym" i samomu sobi: Shevchenkove oslovlennia mynuloho, suchasnoho y maibutnoho ta vlasnoi ekzystentsii ["To the dead, the living, and the unborn" and to oneself: Shevchenko's address to the past, present, future, and his own existence]. Ivan Franko Institute of the National Academy of Sciences of Ukraine.
- Olney, J. (Ed.). (1980). *Autobiography. Essays Theoretical and Critical*. Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9781400856312>
- Pakharenko, V. (2013). *Shevchenko yak henii. Pryroda, svoieridnist i stratehii interpretatsii henialnomy poeta* [Shevchenko as a genius. Nature, uniqueness, and strategies of interpreting the poet's genius]. Brama-Ukraina.
- Panchenko, V. (2015). *Kiltsia na derevi* [Rings on the tree]. Clio.
- Pliushch, L. (1986). *Ekzod Tarasa Shevchenka. Navkolo "Moskalevoi krynytsi". Dvanadtsiat stattiv* [The exodus of Taras Shevchenko. Around "Moskal's Well". Twelve articles]. Canadian Institute of Ukrainian Studies.
- Poshybailo, O. (Comp.). (2013). *Khrystyianske sertse Tarasa Shevchenka: bibliohrafichnyi pokazhchyk*. [The Christian heart of Taras Shevchenko: Bibliographic index]. Poltava Regional Library for Youth named after Oles Honchar.
- Pysmenna, N., & Chykailo, M. (Comp.). (2014). *Movoiiu farb, holosom sertsia: rek. spysok lit. do 200-richchia vid dnia narodzh. T. Shevchenka* [In the language of paints, with the voice of the heart: Recommended reading list for the 200th anniversary of T. Shevchenko]. Lviv Regional Universal Scientific Library.
- Radyshevskyy, R. (2014). *Literaturoznavcha shevchenkiana diaspori ta polska retseptsiia T. H. Shevchenka* [Shevchenko studies of the diaspora and Polish reception of T. H. Shevchenko]. International School of Ukrainian Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine.
- Rosovetskyi, S. (2008a). Ahiohrafia khrystyianska v literaturnii tvorchoosti Shevchenka [Christian hagiography in Shevchenko's literary work]. In Yu. Barabash, O. Boron, I. Dziuba et al. (Eds.), *Temy i motyvy poezii Tarasa Shevchenka* (pp. 321–343) [Themes and motifs of Taras Shevchenko's poetry]. Naukova dumka.
- Rosovetskyi, S. (2008b). Bibliini motyvy u tvorchoosti T. Shevchenka [Biblical motifs in T. Shevchenko's work]. In Yu. Barabash, O. Boron, I. Dziuba et al. (Eds.), *Temy i motyvy poezii Tarasa Shevchenka* (pp. 344–372) [Themes and motifs of Taras Shevchenko's poetry]. Naukova dumka.
- Sarantseva, V., & Harkavenko, O. (Comp.). (2014). *Mystetska Shevchenkiana: rek. bibliohr. pokazhch* [Artistic Shevchenkiana: Recommended bibliographic index]. Poltava Regional Universal Scientific Library named after I. P. Kotlyarevsky.
- Shatokhina, I. (Director). (n. d.). *Rozsiani. Serii 1* [Scattered. Series 1] [Documentary film]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=kb0ABBnPlc>
- Shatokhina, I. (Director). (n. d.). *Rozsiani. Serii 2* [Scattered. Series 2] [Documentary film]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=aX3j-ifpSc>
- Shatokhina, I. (Director). (n. d.). *Rozsiani. Serii 3* [Scattered. Series 3] [Documentary film]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=g0zwtDlnSfE>
- Shestopalova, T. (2010). *Na shliakhakh syntezy dumky* [On the paths of synthesis of thought].
- Shestopalova, T. (2024). Pohliad u mynule [A look into the past]. In Yu. Lavrinenko, *Mii sad u Arktysi ta inshi spohady* [My garden in the Arctic and other memories] (pp. 9–23). Prostrir.
- Skrypka, T. (2020). Pamiat, shcho dolaie okeany y chas [Memory that overcomes time]. *Istorychna pravda*, 14.04. <https://www.istpravda.com.ua/articles/2020/04/14/157328/>
- Smilianska, V. (2019). *Z polia shevchenkoznavstva: zbirnyk naukovykh prats* [From the field of Shevchenko studies: Collection of scholarly works]. FOP Masliakov.
- Sverstiuk, Ye. (2002). Pro "Rozstriliane vidrodzhennia" (suchasni refleksii) [On "Executed Renaissance" (Contemporary reflections)]. In Yu. Lavrinenko (Comp.), *Rozstriliane vidrodzhennia: antolohiia 1917–1933* [The Shot Revival: Anthology 1917–1933] (pp. 968–973). Smoloskyp.
- Zhulynskyy, M. (Ed. in chief). (2012–2015). *Shevchenkivska entsyklopediia* (Vols. 1–6) [Shevchenko Encyclopedia]. Institute of Encyclopedic Research National Academy of Science of Ukraine.

Yurii Cherniak

Shevchenko Institute of Literature of NAS of Ukraine, Ukraine

Nataliya Torkut

Zaporizhzhia National University, Ukraine
Shevchenko Institute of Literature of the NAS of Ukraine, Ukraine

YURII LAVRINENKO'S MEMOIR BOOK AS "LIVING MEMORY" THAT CULTIVATES IDENTITY

The object of analysis in this article is the memoir *My Garden in the Arctic and Other Memories* by Yurii Lavrinenko (1905–1987), a well-known representative of the Ukrainian diaspora, intellectual, literary scholar, and publicist. Published in 2024, this book consists of several parts that differ in genre ("My Garden in the Arctic", "Black Blizzard", and "Other Memories"), united by the author's personality and his understanding of the specifics and functions of memoir writing and his values. The part that gave the book its title remained in manuscript form for a long time and is being published for the first time. The scientific novelty of this publication, in which elements of a review are supplemented by literary analysis, is determined not only by the object, but also by the methodology of the study, which is based on the principles of memory studies (M. Halbwachs, P. Nora, J. Assmann, A. Assmann, etc.) and the theory of intentionality (F. Husserl, M. Merleau-Ponty, V. Marynychak, etc.). The purpose of this study is to examine the memoirs of the renowned Ukrainian intellectual Yurii

Lavrinenko in the context of Ukraine's past and present, identifying key ideas that, thanks to the author's literary talent, can serve as axiological resources that strengthen our resilience during wartime.

The results of the study demonstrate that Yurii Lavrinenko accompanies his descriptions of his experiences with critical reflections, which often develop into profound existential musings and historiosophical analyses of the fate of the nation and the possibilities of the human spirit. The modus of memoir writing in this book is determined by the author's intentionality — the focus of creative consciousness on its own content and the ability of this consciousness to produce axiologically significant meanings. The author appears in the mirror of his own memory both as an object of representation and as a subject who reveals to the reader the external causes of certain situations and circumstances, the internal motivation and consequences of certain actions, recreating the tragic experience of his generation. This preservation of the memory of the historical catastrophe that befell Ukraine during the Bolshevik terror allows the reader not only to empathically experience and intellectually comprehend this catastrophe, but also paves one of the paths to the spiritual self-realization of the nation.

Keywords: memory; memoirs; liminality; consciousness; intentionality; reflections; experience; resilience.

Стаття надійшла до редколегії 21.01.2026

Прийнято до публікації 24.03.2026

Опубліковано 31.03.2026